

*В.І. Шульгіна, докт. філол. наук,
професор кафедри журналістики
факультету міжнародних відносин
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Інформаційний аспект медіалінгвістики

У статті на основі міждисциплінарного аналізу до інформації пропонується застосування до журналістських матеріалів інформаційного підходу, пов'язаного з взаємодією певних типів мовної інформації.

Сучасна інформаційна доба, що характеризується прискоренням науково-технічного прогресу, зумовила посилення ролі інформації як об'єкту дослідження науковцями різних галузей: теорії інформації (Л. Бриллюен, Р.Л. Стратонович), кібернетики (Дж. Пірс), математики (А.М. Колмогоров), когнітивної психології (Р.Солсо, Б.М. Величковський; Anderson J.R.), філософії (теорії пізнання) (В.Г. Пушкін, А.Д.Урсул, М.І.Жуков), біології (І.І. Шмальгаузен, М.В.Волькенштейн, Є.О.Сєдов, Л.М.Сєравін, Б.В.Трубачов), соціології (Г.Т.Журавльов, Ф.М.Цирдя), літературознавства (Ю.М.Лотман, Д.С.Ліхачов) тощо. Отже, проблема інформаційного підходу до аналізу як природничих, так і суспільних явищ набула міждисциплінарного статусу.

У межах інформаційного аспекту дослідження мови особливої актуальності набувають питання про місце мовної інформації серед інших різновидів інформації та про типи інформації, які здатні бути переданими мовними засобами.

Метою нашого дослідження є аналіз реалізації інформаційного підходу до мовних явищ у сфері медіалінгвістики.

У журналістикознавстві поняття інформації є одним з ключових. Воно потребує комплексного багатоаспектного усвідомлення. Одним з найважливіших аспектів для дослідження проблем медіалінгвістики є аспект інформаційний.

До інформації як одного з фундаментальних явищ Всесвіту існує два основних підходи: *філософський (атрибутивний)*, згідно з яким інформація притаманна усім матеріальним системам у тому числі і неорганічній природі [1:4], та *функціонально-кібернетичний*, відповідно до якого інформація властива лише живим істотам та кібернетичним системам [2: 18-19; 3:104].

Наукові дослідження когнітивного спрямування, основним об'єктом яких є дослідження форм зберігання знань [4], сформували новий напрям вивчення інформації – когнітивну лінгвістику, об'єктом якої є вербалізована інформація з відповідними завданнями вивчення форм її функціонування в інформаційних системах, як природних, так і штучних.

У межах сучасної когнітивної лінгвістики особливої **актуальності** набувають інформаційні акценти в дослідженні мовних явищ, що логічно спирається на одну з найважливіших функцій мови – інформаційну, яка,

виявляючись поряд з комунікативною та мисленневою, репрезентує мову як засіб пізнання, збирання й оформлення усієї інформації, накопиченої людством [5], і виступає у таких підфункціях: 1) трансформаційна (перетворення інформації); 2) консервативна (зберігання інформації); 3) транслятивна (передавання інформації); 4) дименсійна (вимірювання інформації); 5) утилітарна (використання інформації); 6) естетична (вибір оптимальних для сприйняття засобів оформлення та передавання інформації); 7) метасемантична (відображення в оформленні додаткового змісту) [6]. Ототожнення інформаційної функції мови з комунікативною, яке часто зустрічається в літературі, потребує уточнення. На нашу думку, інформаційна функція виступає у ролі гіперфункції, що реалізується і в комунікативній функції (виявляється у спілкуванні, тобто йдеться про використання інформації в динаміці) і в емотивній функції (інформація реалізується в одному зі своїх різновидів – емоційно-експресивному), і в когнітивній, мисленнєвій (де в ході формування думки, знань інформація реалізується в концептуальному різновиді).

Інформаційну (комунікативну) функцію мови разом з пізнавальною (когнітивною), що уможливило пізнання світу за допомогою знакової системи – людської мови, - іноді об'єднують у символічну функцію, яка в процесі функціонування мови ускладнюється експресивною (симптоматичною) та імпресивною (сигнальною) функціями [Див.: 7: 180-181]. На наш погляд, враховуючи роль інформації і в комунікативній (адже комунікація – це обмін інформацією), і в пізнавальній функції (знання – трансформована інформація), об'єднання цих ключових функцій доцільно було б назвати функцією інформаційною, включаючи до її складу не на правах додаткової, а на правах повноправного складника функцію експресивну. Включення експресивної функції до складу інформаційної вважаємо доречним на тій підставі, що мовні засоби служать основним носієм експресивної інформації, навіть у нульовій формі. Поряд з тим, що експресивна функція розглядається як побічна функція стосовно двох основних – інформаційної, або комунікативної та пізнавальної (когнітивної) [Див.: 7:180 – 181], вважається, що “експресивна функція – це ненавмисне повідомлення відправника одержувачеві про самого себе” [7: 196], передача адресатові пласта інформації про себе. Кожний складник інформаційної функції деталізується у своїх допоміжних функціях. Так, комунікативний складник передбачає реалізацію фатичної (встановлення контакту), конативної (апеляція до адресата), волюнтаривної (впливу), акумулятивної (накопичення інформації і досвіду), трансляторної (збереження і передача інформації). Допоміжними функціями когнітивного складника інформаційної функції є функція знаряддя пізнання, ціннісної орієнтації, номінації, предикації тощо. Експресивна функція реалізується у таких додаткових функціях, як функція засобу увиразнення тексту, функція збільшення денотативних і конотативних ознак, зокрема, логічного змісту, оцінок й емотивності (вираження світогляду адресанта), що передбачає й естетичні прояви. Інформаційна функція у такому комплексному розумінні та функція метамовна (застосування мовцем мовного коду) можуть розглядатися як головні функції мови. Беручи до уваги наявність існуючих поглядів

лінгвістів (К.Бюлер, Е.Сепір, А. Мартіне, Р.Якобсон) на систему функцій мови (до речі, у деяких випадках інформаційна функція мови просто не визначалася, навіть як синонім комунікативної - наприклад, у Р.О.Якобсона, який виділяв експресивну, референтивну, фатичну, поетичну, металінгвістичну, імпресивну функції), зазначимо, що наше бачення продиктоване інформаційним підходом до мови і до пріоритетності функцій, які вона виконує в реальній дійсності, суспільстві в цілому і в нашому інформаційному суспільстві зокрема.

Все це підтверджує доцільність виокремлення у межах когнітивної лінгвістики, зокрема медіалінгвістики, інформаційного напрямку, у межах якого необхідне, насамперед, з'ясування суті інформації як мультидисциплінарного наукового об'єкта.

Дослідники інформації, насамперед, математики та кібернетики (Н. Вінер, А. М. Колмогоров, А.І.Оксаков, Р.Таммедте, М.М.Залічев та ін.) обстоювали необхідність надання інформації статусу категорії. При цьому інформацію сприймали і як позначення вмісту отриманого з зовнішнього світу, або негативну ентропію (Н.Вінер), і як комутацію, зв'язок (К.Шеннон), і ймовірність вибору (М.Мартин), і обмеження різноманітності (А.Ешбі), і оригінальність, міру складності (А.Моль), і як сукупність можливих відомостей, що циркулюють в природі і суспільстві, як міру неоднорідності в розподілі енергії (або речовини) в просторі та в часі (В.Глушков) тощо.

Узагальнене розуміння інформації представниками різних наук конкретизується у двох напрямках уявлень про цей об'єкт:

1) інформація – це властивість об'єктів і процесів формувати різноманітність станів, які шляхом відображення передаються від одного об'єкта до іншого і зберігаються у його структурі (можливо в зміненому вигляді) [8];

2) у межах другого розуміння під інформацією розуміють повідомлення, знання, дані, інтелектуальний ресурс, тобто інформація розглядається як певна прикладна сутність інтелектуальної діяльності людини [9: 17].

На нашу думку, саме у такому антропологізованому підході поняття інформації максимально наближається до поняття “знання”, тим більше, що під знаннями при цьому розуміють “сукупність емпіричних фактів з їх теоретичною інтерпретацією” [Там же]. Близьким до цього підходу було і розуміння цього явища Н.Вінером, який сприймав інформацію як зміст, одержаний з зовнішнього світу у процесі нашого пристосування до нього наших почуттів [10], та М. М. Амосова, що розумів інформацію як певний аспект взаємодії [11].

У лінгвістичній літературі останніх років простежується зацікавленість дослідників інформаційними аспектами мови. При цьому поняття „інформація” часто використовується переважно у нетермінологічному значенні. У тих же дослідженнях, де інформацію розглядають більш спеціалізовано [12; 13; 14], немає єдиної думки щодо цього явища. Так, наприклад, Воробйов Г.Г. вважає, що “інформація – це щось нове” [12: 14]. Така теза є суперечливою, тому що інформація має властивість застарівати, при цьому залишаючись інформацією. Тобто можна говорити про стару і нову

інформацію, що цілком узгоджується з уявленнями про темо-рема-тичне членування синтаксичних конструкцій. У роботі І.Р.Гальперіна «Інформативність одиниць мови» інформація отожднюється з обсягом змісту: «...у синонімічному ряду ми можемо розрізнити слова, що мають більше або менше інформації, або, правильніше, менший обсяг змісту» [13: 94].

Таким чином, можна вважати за доцільне сприймати інформацію як об'єктивно існуючу властивість матеріального світу, реалії якого в природному мовленні виявляються у вигляді вербалізованих концептів. Кожний з цих матеріальних об'єктів є носієм комплексної інформації, тобто і мовна одиниця як різновид матеріальних об'єктів за певних умов функціонування здатна виступати джерелом різних типів інформації, які разом з мовними засобами їх вираження сприймаються нами як об'єкт для дослідження у межах інформаційного аспекту когнітивної лінгвістики.

На нашу думку, інформаційний підхід є не просто принципом дослідження того чи іншого явища мови, а є наскрізною категоріальною властивістю кожного концепту в тому числі і в його вербалізованому представленні.

У зв'язку з цим інформаційний аспект, який може характеризувати кожне мовне явище усіх рівнів мови, з одного боку, є інтегративним підходом, який об'єднує досягнення різних напрямів традиційної лінгвістики: формально-структурного, функціонального, комунікативного, актантно-рольового, семантичного, трансформаційного, онома-сіологічного/семасіологічного, ідеографічного, аналітичного тощо, ґрунтуючись на основних досягненнях кожного з них (конструктивний синтаксис, теорія висловлення, актуальне членування мови, компонентний аналіз, базова одиниця та її трансформи тощо). З другого боку, інформаційний підхід є з'єднувальним містчком традиційної лінгвістики, зокрема медіалінгвістики, з суміжними сферами – когнітивістикою, комп'ютерними та інформаційними науками, психологією, фізіологією тощо. Тобто, крім суто лінгвістичних ознак інформаційний аспект аналізу мови збагачується підходами, характерними для цих нелінгвістичних наук, серед яких найважливішими можна вважати моделювання, формалізацію мовних структур, мережеве представлення ментально-когнітивних систем, структурування знань, трансформування інформації в процесі породження мови, способи представлення мовними засобами різних типів інформації, що є реалізацією категорії інформативності у лінгвістичній сфері тощо. Отже, інформаційний аспект лінгвістичних досліджень є настільки універсальним і перспективним для подальшого прикладного застосування, зокрема в галузі медіалінгвістики, що потребує посиленої уваги з боку лінгвістів.

Залежність пріоритетності виявлення того чи іншого типу інформації від екстралінгвістичних особливостей функціонування мовної одиниці (найчастіше тексту) визнавалася багатьма дослідниками. Так, З.В.Партико, вирізняючи крім семантичної інформації повідомлення ще й такі типи інформації, як емоційна та естетична, наголошував, що вони є важливими “не

тільки для образних (художніх), а й для образно-понятійних (публицистичних і понятійних повідомлень)” [14: 123].

Потапова Р.Г. відмічала залежність «ваги інформації як особливої категорії тексту» від типу тексту (офіційні, художні, публіцистичні) та від форм виявлення категорії інформативності (повідомлення, опис, роздум, лист, резолюція, договір, стаття, замітка, довідка тощо) [15: 218], тобто жанрової специфіки тексту.

Отже, інформативність журналістського матеріалу як його ключова властивість формується у ході взаємодії пріоритетних типів мовної інформації, які характерні для певного типу контенту.

Висновки. Врахування взаємозалежності типу журналістського тексту і типів інформації, реалізація яких є необхідною для такого типу тексту, має сприйматися як важлива методологічна засада під час університетської підготовки майбутніх журналістів.

Врахування взаємодії типів інформації, які вкладаються журналістом у медіаконтент, з типами інформації, яка сприймається користувачем (аудиторією), є запорукою формування якісної комунікації, необхідної для сучасного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. [Куликовский В.Ф., Мотов В.В. Теоретические основы информационных процессов. – М.: Высшая школа, 1987. – 248с.
2. Кулешов С.Г. Вступ до інформатики: Навч. посіб. для студ. ф-ту бібл.-інформ. систем/ Київ. держ. ін-т культури. – К., 1993. – С. 18-19
3. Шевцова-Водка Г.М. Документознавство: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 398с. – (Вища освіта ХХІ століття)
4. Демьянков В.З. Когнитивизм, когниция, язык и лингвистическая теория// Язык и структуры представления знаний. Сборник научно-аналитических обзоров/ Редкол.: Березин Ф.М.(отв.ред), Кубрякова Е.С. (отв.ред.), Лузина Л.Г., Стрельцова Г.Д.. – М.: ИНИОН РАН, 1992 – С.3 9 – 77.
5. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності (навчальний посібник). – Донецьк, Укр. культурологічний центр, 2001. – 56с.
6. Белецкий А.А. Семантический аспект языковой системы// Структурная и математическая лингвистика. – К., 1979. – вып. 7. – С. 11 – 18.
7. Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – К.: АртЕк, 1997. – 223с
8. Энциклопедия кибернетики. Т.1: А – Л/ Под ред Глушкова В.М. – К.: Головна редакція УРЕ, 1973. – 583с.
9. Тесля Ю. Несиловое взаимодействие: Монография, К.: Кондор, 2005. – 196с.
10. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. Изд 2-е – М.: Сов. радио, 1968. – 326с.
11. Амосов Н.М. Нейрокомпьютеры и интеллектуальные роботы – К.: Наукова думка, 1983а. – 223с.

12. Воробьёв Г.Г. Твоя информационная культура. – М.: Мол. гвардия, 1988. – 304с.
13. Гальперин И.Р. Информативность единиц языка. Пособие по курсу общего языкознания. - М.: Высшая школа, 1974. – 176с.
14. Партико З.В. Загальне редагування: нормативні основи. – Л.: Афiша, 2001. – 416с.
15. Потапова Р.К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика. – М.: Радио и связь. 1997. – 528с.